

УДК 351: 331.101.262:33

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.2.40>

В. Оврамець

аспірант

Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

НАПРЯМИ АДАПТАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

У статті представлено напрями адаптації міжнародного досвіду у сфері забезпечення розвитку інтелектуального потенціалу: реалізація інституційної політики, спрямованої на створення ринкових механізмів стимулювання інтелектуального виробництва; підтримка державою (в особі спеціальних та регіональних органів) новостворених інноваційно-орієнтованих структур; застосування фіскальних важелів стимулювання інвестицій (внутрішніх та іноземних), що спрямовуються у сферу інтелектуального виробництва; стимулювання прямого співробітництва з іноземними науково-дослідними установами; стимулювання припливу іноземних інвестицій для створення венчурних фондів; створення привабливих умов роботи для талановитої молоді, що має обмежити «відтік мізків»; стимулювання розвитку малого інноваційного бізнесу, який є значно гнучкішим за інші організаційні форми; розвиток різних елементів функціонування інноваційної інфраструктури, сконцентрованих у великих агломераціях. Встановлено, що державна макроекономічна політика, яка реалізується через застосування різних фінансових і нефінансових інструментів, в сучасних умовах має узгоджуватися з пріоритетами інноваційної діяльності. В свою чергу, вказані пріоритети формуються зокрема під впливом кон'юнктури світового ринку інтелектуальних благ (технологій, продуктів, послуг). Доведено, що державна макроекономічна політика в умовах переходу економіки на модель інноваційного розвитку має формуватися на основі запитів наукоміського виробництва, з урахуванням панівних тенденцій науково-технічного прогресу, а в якості цільового критерію передбачати нарощування інтелектуального потенціалу та створення умов для його комерціалізації. З метою підтримки ефективного функціонування національної інноваційної системи держава має створити привабливі економіко-правові умови для ефективного поєднання інвестицій та інновацій, залучення національних та іноземних інвестицій до галузей наукоміського виробництва, використання залучених інвестицій у пріоритетних сферах інноваційної діяльності.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал, управління, розвиток, освіта, інновації, інвестиції, інноваційний розвиток.

Постановка проблеми. Формування сценаріїв розвитку економіки і промисловості на основі широкого використання інтелектуального потенціалу неможливо без врахування глобальних тенденцій та кращого міжнародного досвіду. Особливість полягає у тому, що провідні країни світу використовують уніфіковані технології визнання та оформлення права власності на інтелектуальні активи (які згодом можуть стати інтелектуальним потенціалом). Відтак, або слід використовувати ці технології і знаходитися у світовому інноваційному просторі, або держава та її інноваційна система

опиняться на узбіччі глобального цивілізаційного процесу. Вивчення визнаних міжнародних технологій управління інтелектуальним потенціалом на національному рівні необхідно розглядати в контексті ефективного та органічного використання напрацювань економічної політики різних держав (перш за все постсоціалістичних, які становлять для нас найбільший інтерес). Вирішення вказаного завдання дозволить проводити роботу із створення привабливих умов провадження інноваційної діяльності, враховуючи стандарти (принципи, рекомендації) міжнародних та наднаціональних структур, до яких Україна вже приєдналася або має намір приєднатись.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошук напрямів та заходів щодо удосконалення управління інтелектуальним потенціалом представлено у наукових працях таких вітчизняних науковців як: В. Базилевича, І. Білоус, Н. Гавкалова, В. Гейця, Б. Дергалюк, Ю. Зайцева, С. Кісь, Н. Кравчук, Л. Курило, Г. Ляшенко, Е. Лібанової, В. Мандибури, Р. Марутян, Ю. Пахомов, О. Попело, Л. Федулової, А. Чухно, В. Якубенко та ін.

Мета статті – обґрунтування науково-прикладних засад адаптації міжнародного досвіду у сфері забезпечення розвитку інтелектуального потенціалу України.

Виклад основного матеріалу. У розвинутих країнах основні інтелектуальні результати, що можуть бути використані в якості джерела формування інтелектуального потенціалу, виробляються у закладах освіти, ключових лабораторіях (науково-дослідні підрозділи, діяльність яких фінансується державою або науковими фондами), дослідницьких організаціях («відомча наука») та корпораціях («корпоративна наука»). Американські фахівці відзначають, що найбільш ефективною організаційною формою, в рамках якої можливе вирішення значних науково-технічних завдань, є університетсько-промислові дослідницькі центри, організовані за участю держави [1].

Роль держави у процесах формування інтелектуального потенціалу зводиться до підтримки початкових етапів університетсько-промислової корпорації на ключових напрямках. Ця діяльність має відбивати національні пріоритети.

Аби зацікавити промислові корпорації вкладати інвестиції у довгострокові та ризиковані науково-технічні проекти, держава не лише бере на себе частину первісних витрат університетсько-промислових центрів, але й надає учасникам інші привелеї (зокрема, безкоштовні ліцензії на використання зроблених у центрах відкриттів, винаходів та розробок) [2].

Перспективною для України формою науково-технічного співробітництва університетів, великих промислових корпорацій та малих інноваційних фірм є створення науково-промислової агломерації,

що створені для виробництва та поширення інтелектуальних продуктів. Йдеться про наукогради, дослідницькі парки і центри, промислові центри, технополіси і технопарки тощо (у США, Великобританії і Нідерландах отримали поширення наукові парки, у Франції і Японії – технополіси, у Німеччині – інноваційні та технологічні центри, у Бельгії – дослідницькі парки) [3].

Наукові парки – території, де розміщуються нові та старі наукомісткі компанії, в яких здійснюється виробництво інтелектуальних продуктів на базі науково-практичних розробок головного науково-дослідного центра (університет, лабораторія, наукова установа тощо). У країнах ЄС застосовуються різні підходи до створення наукових парків. Ініціаторами наукових програм і проектів може виступати або держава, яка бере на себе і відповідне фінансування, або місцева влада, або великі університети. У останньому випадку до реалізації спільних наукових проектів залучаються приватні компанії та міжнародні організації. В Україні, як вже зазначалося, функціонує кілька наукових парків, що створені при відомих технічних університетах.

Досвід розвинутих країн (США, Ізраїль, Ірландія, Фінляндія, Корея) показує, що для реалізації структурних реформ та технологічної модернізації модель державного регулювання національної економічної системи має трансформуватися від ідеологем ринкового догматизму до використання арсеналу різноспрямованих важелів регулювання. Серед цих важелів – інструменти прямого і непрямого державного впливу. В результаті має бути створена відповідна інноваційна політика, що передбачає визначення інноваційних пріоритетів, механізми їхньої підтримки, чіткі алгоритми застосування стимулювальних або обмежувальних важелів. Ключове завдання – створення надійної та ефективної системи захисту прав на інтелектуальні активи (інтелектуальний потенціал) [4].

Але слід пам'ятати, що "матеріальною основою" для вироблення інтелектуальних активів є основний потенціал (у самому широкому розумінні). Сучасна інтелектуальна економіка вимагає широкого вико-

ристання сучасної інноваційно-технологічної бази. Принципово нові інтелектуальні продукти, що забезпечують найбільший економічний успіх, можуть бути створені у результаті величезних інвестиційних вкладень, які передбачають проведення широкого кола досліджень на сучасному обладнанні. "Традиційні" інтелектуальні продукти, що нині представлені на ринках, надійно захищені патентним законодавством і приносять найбільші прибутки власникам права на інтелектуальний потенціал, а безпосередні виробники отримують прибуток на звичайному рівні рентабельності.

Кращий зарубіжний досвід (Китаю, Південної Кореї, Фінляндії та окремих країн СНД) переконливо доводить, що задля підтримки високої ефективності державних гарантій експортної діяльності доцільно «відбирати» належних експортерів, виходячи одночасно із проголошених державою пріоритетів, а також з урахуванням кон'юнктури світового ринку інтелектуальних продуктів. Діяльність підприємств, що займаються виготовленням високотехнологічного експорту, організована на основі використання міжнародних стандартів ведення бізнесу, у тому числі у сфері патентного забезпечення прав на створені інтелектуальні продукти. При цьому особливо привабливі («парникові») умови господарювання не створюються, оскільки це гальмує внутрішню конкуренцію, а також нерідко призводить до зловживань (як з боку держави, так і з боку підприємства). При наданні державних гарантій кредиторам, що планують здійснювати високотехнологічний експорт, слід керуватися вимогами чіткої нормативно-правової бази, яка не допускає «вільних трактувань». При цьому процедура ухвалення рішень про застосування інструментів підтримки високотехнологічного експорту є доволі простою і прозорою [5].

Різні країни віддають перевагу різним інструментам заохочення економічних процесів, що призводять до відтворення інтелектуального потенціалу. Серед вказаних інструментів, що показали свою високу ефективність, можемо виділити наступні [4-7]:

1) реалізація інституційної політики, спрямованої на створення ринкових механізмів стимулювання інтелектуального виробництва, у тому числі шляхом залучення потенціалу наукових установ та освітніх закладів. Приміром, у середині 80-х рр. XX ст. у США Конгрес надав університетам право комерційного (підприємницького) використання результатів окремих наукових досліджень, в результаті чого при багатьох університетах було створено низку наукових та технологічних парків, які показали свою успішність, а основним видом продукту цих парків була комерціалізація нових технологій та проєктування нових виробів;

2) підтримка державою (в особі спеціальних та регіональних органів) новостворених інноваційно-орієнтованих структур, а також відповідних виробників та наукових підрозділів. Приміром, у КНР дев'ять найбільших технологічних університетів отримують від держави підвищене фінансування з метою створення технопарків, центрів технічного розвитку та інших інноваційних установ для впровадження та застосування власних і зарубіжних розробок. В країні не припиняється процес створення нових великих технологічних парків);

3) застосування фіскальних важелів стимулювання інвестицій (внутрішніх та іноземних), що спрямовуються у сферу інтелектуального виробництва. Приміром, у КНР іноземні інвестори, що вкладають потенціал до компаній, розташованих у технологічних та наукових парках, надаються численні податкові та митні пільги, включаючи пільги з оподаткування прибутку від операцій з виробництва інтелектуальних товарів та послуг, відсутність обмежень на залучення потенціалу, повне звільнення від оподаткування прибутку в разі його реінвестування у нові інноваційні проєкти;

4) стимулювання прямого співробітництва з іноземними науково-дослідними установами, якщо таке співробітництво відповідає проголошеним пріоритетам соціально-економічного розвитку. В якості прикладу можна привести досвід роботи китайсько-українських науково-технологічних парків (перший було створено у

2000 р. у провінції Шаньдун, другий - у 2001 р. у місті Цзинань). Китайська влада намагається залучати до реалізації інноваційних проектів іноземних кваліфікованих спеціалістів у сфері високих технологій;

5) стимулювання припливу іноземних інвестицій для створення венчурних фондів, які фінансують ризиковані проекти у сфері інноваційної діяльності та трансферу технологій. Нові напрями інтелектуального виробництва (у т.ч. персональних комп'ютерів) можливі завдяки ризиковим інвестиціям, які мають бути застраховані та підтримані державою. Перший венчурний фонд, утворений у Силіконовій Долині, приніс інвесторам майже 90 млн.дол. при початкових інвестиціях 3 млн.дол.;

6) створення привабливих умов роботи для талановитої молоді, що має обмежити «відтік мізків». Приміром, в Ірландії підставою для застосування пільгових умов до іноземних інвестицій є створення технологічних робочих місць. Як результат – кожна десята зареєстрована в країні іноземна компанія створює високотехнологічні товари та послуги; серед десяти найбільших світових корпорацій, що виробляють програмне забезпечення, сім корпорацій мають філії чи дочірні фірми в Ірландії;

7) стимулювання розвитку малого інноваційного бізнесу, який є значно гнучкішим за інші організаційні форми, а також спроможним до оперативної розробки та впровадження інтелектуальних продуктів у реальне виробництво. Приміром, флагманом розвитку Силіконової Долини є самі малі підприємства, що займаються інноваційною діяльністю, оскільки вони виробляють нові технології та інтелектуальні продукти, а згодом на умовах платності передають ці результати іншим компаніям для поширення та комерційного використання;

8) розвиток різних елементів функціонування інноваційної інфраструктури, сконцентрованих у великих агломераціях, а також при великих наукових установах та університетах. Приміром, у Китаї утворено кілька технологічних парків, зміст яких полягає у наданні різноманітних послуг інноваційному бізнесу.

Основними пропозиціями та рекомендаціями, які б допомогли органам держав-

ної влади в процесі створення зовнішньополітичного курсу країни є:

- збільшити участь експертів мозкових центрів у консультативно-дорадчих органах при Президенті України;

- сприяти участі експертів мозкових центрів у робочих групах з підготовки стратегій і концепцій розвитку України, що затверджуються указами Президента;

- залучати експертів «фабрик думок» до публічних заходів, що проводяться під егідою Президента (семінари, круглі столи, конференції);

- сприяти проведенню соціологічними службами окремих аналітичних центрів загальнонаціональних досліджень на замовлення Президента;

- долучати представників «фабрик думок» до участі у підготовці та експертизі законопроектів;

- збільшити участь представників аналітичних центрів в науково-експертних, громадських радах при парламентських Комітетах;

- долучати аналітичні центри до участі у підготовці парламентських слухань;

- сприяти участі «фабрик думок» у робочих групах з підготовки важливих державних рішень та документів;

- забезпечити участь експертів мозкових центрів у громадських слуханнях;

- збільшити участь представників «фабрик думок» в консультативних громадських структурах при міністерствах і відомствах.

Висновки. На основі проведених узагальнень міжнародного досвіду стимулювання інноваційної діяльності та підтримки інтелектуальних виробництв, що слугує основою для розширеного відтворення інтелектуального потенціалу можемо визначити перспективні інструменти відповідної політики в Україні: реалізація інституційної політики, спрямованої на створення ринкових механізмів стимулювання інтелектуального виробництва, у тому числі шляхом залучення потенціалу наукових установ та освітніх закладів; підтримка державою (в особі спеціальних та регіональних органів) новостворених інноваційно-орієнтованих структур, а також відповідних виробників та наукових підрозділів; застосування фіскальних

важелів стимулювання інвестицій (внутрішніх та іноземних), що спрямовуються у сферу інтелектуального виробництва; стимулювання прямого співробітництва з іноземними науково-дослідними установами, якщо таке співробітництво відповідає проголошеним пріоритетам соціально-економічного розвитку; стимулювання припливу іноземних інвестицій для створення венчурних фондів, які фінансують ризиковані проекти у сфері інноваційної діяльності та трансферу технологій; створення привабливих умов роботи для талановитої молоді, що має обмежити «відтік мізків»; стимулювання розвитку малого інноваційного бізнесу, який є значно гнучкішим за інші організаційні форми, а також спроможним до оперативної розробки та впровадження інтелектуальних продуктів у реальне виробництво; розвиток різних елементів функціонування інноваційної інфраструктури, сконцентрованих у великих агломераціях, а також при великих наукових установах та університетах.

Доцільно використовувати позитивний досвід країн СНД (Республіка Білорусь, Казахстан) в частині формування та реалізації державних цільових програм (програмних документів), в яких викладаються завдання, параметри та заходи реалізації державної політики у сфері державної підтримки розвитку інтелектуального бізнесу та інноваційної діяльності.

Список використаної літератури:

1. Кісь С. Я. Наукові основи інтелектуалізації діяльності підприємств: дис. докт. ек. наук : 08.00.04. / Кісь С. Я. Івано-Франківськ, 2016. 494 с.
2. Кравчук Н. О. Споживчий потенціал як елемент інтелектуального потенціалу: сутність та структура. Ефективна економіка. 2013. URL: <http://www.economy.com.ua/?op=1&z=2199>.
3. Марутян Р. Інтелектуальні ресурси державного управління в системі забезпечення державної влади. Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. 2012. Вип. 1. С. 277-286. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadu_2012_1_30
4. Білоус І.М. Захист прав інтелектуальної власності: український і зарубіжний досвід. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право. 2016. Вип. 11. С. 20-27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_pr_2016_11_4
5. Попело О.В. Інтелектуальний потенціал: теоретичний аспект і сучасні тенденції розвитку в Україні. Економіка і регіон. 2015. № 2. С. 66-78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2015_2_14
6. Курило Л. І. Інтелектуальний потенціал: теоретичний аспект. Академія муніципального управління. 2006. URL: http://www.rusnauka.com/NIEK_2006/Economics/9_17570.doc.htm.
7. Столяр О. Розвиток дипломатичної служби в контексті європейського вибору України. Внутрішні й зовнішні аспекти євроінтеграційної політики України: матеріали конгресу за міжнар. участю (Київ, 17-18 жовт. 2013 р.) / за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, К.О. Ващенко, І.А. Грицяка, С.В. Загороднюка. Київ: НАДУ, 2013. С. 97-98.

Ovramets V. Directions of adaptation of international experience in the field of ensuring the development of intellectual potential

The article presents the directions of adaptation of international experience in the field of intellectual potential development: implementation of institutional policy aimed at creating market mechanisms to stimulate intellectual production; state support (represented by special and regional bodies) of newly created innovation-oriented structures; application of fiscal levers to stimulate investment (domestic and foreign) directed to the sphere of intellectual production; stimulating direct cooperation with foreign research institutions; stimulating the inflow of foreign investment to create venture funds; creating attractive working conditions for talented young people, which should limit the «brain drain»; stimulating the development of small innovative businesses, which are much more flexible than other organizational forms; development of various elements of the functioning of innovation infrastructure, concentrated in large agglomerations. It is established that the state macroeconomic policy, which is implemented through the use of various financial and non-financial instruments, in modern conditions should be consistent with the priorities of innovation. In turn, these priorities are formed in particular under the influence of the global market for intellectual goods (technologies, products, services). It is proved that the state macroeconomic policy

in the transition of the economy to the model of innovative development should be formed on the basis of the demands of knowledge-intensive production, taking into account the prevailing trends of scientific and technological progress, and as a target In order to support the effective functioning of the national innovation system, the state must create attractive economic and legal conditions for effective combination of investment and innovation, attract national and foreign investment in knowledge-intensive industries, use of attracted investment in priority areas of innovation.

Key words: *intellectual potential, management, development, education, innovations, investments, innovative development.*